

**SAŠA JAZBEC: MAN TAUCHT
IN EINE ANDERE WELT EIN ...
Lesestrategien beim Lesen fremd-
sprachiger Literatur: eine empirische
Studie am Beispiel slowenischer Ger-
manistikstudentinnen und -studenten**
(Siegener Schriften zur Kanonfor-
schung, Bd. 9). Frankfurt am Main
[etc.]: P. Lang, 2009. 258 str.

V devetem zvezku zbirke *Razprave o kanonu*, ki izhaja na univerzi v Siegnu (*Siegener Schriften zur Kanonforschung*), obravnava Saša Jazbec izhodišča, potenciale in perspektive aktualnega, vendar še dokaj neraziskane področja – literarne socializacije in literarne komunikacije v tujem jeziku. Razprava povezuje tri tematske sklope: mehanizme literarnega sporazumevanja, problematiko medjezikovnega oz. medkulturnega posredovanja in literarno didaktiko. Zaznamujeta jo tehtna teoretična refleksija in diferencirana obravnava obsežnega empiričnega materiala. Obe sta trdna podlaga za potrditev osnovne hipoteze, ki pravi, da so bralne strategije v primeru tujejezičnih literarnih besedil – vsaj tistih, ki jih predpisuje visokošolski učni načrt – specifične, saj se le deloma dotikajo (privatnih) recepcijskih strategij v maternem jeziku.

Tehtnost teoretičnega premisleka postane razvidna šele, ko ga umestimo v širši okvir aktualnih razprav o položaju literarne vede na začetku 21. stoletja. Znano je, da se disciplina že več desetletij nahaja v fazi nenehne preizpraševanja lastnih izhodišč. Najpomembnejši vzrok krize identitete gre iskati zlasti v vzponu naravoslovnih in družboslovnih raziskav, ki razvijajo nove kriterije znanstvenega delovanja (npr. intersubjektivna preverljivost rezultatov, ponovljivost eksperi-

mentov, norme empiričnosti, teoretičnosti in uporabnosti). Literarna veda, utemeljena pretežno na tradicionalnih pozitivističnih, duhovnozgodovinskih in hermenevtičnih izhodiščih, teh kriterijev bodisi ne dosega bodisi se jim poskuša približati (npr. z empiričnimi obravnavami literarnih kontekstov). V prvem primeru tvega marginalizacijo, v drugem pa se odmakne od ožjega literarnovednega področja in s tem ogrozi svojo avtonomijo. Saša Jazbec v tej situaciji pretehta temeljna metodološka izhodišča, pri tem pa poveže nekatere empirične koncepte s hermenevtično-kvalitativnimi. Po tej poti izdela repertoar teoretičnih pojmov (branje, bralne strategije, bralna kompetenca, literarna kompetenca, literarna socializacija), pri čemer aktualne razprave nadgrajuje s teoretično domišljenimi metodološkimi rešitvami. Predvsem pa se ji uspe izogniti enostranskosti, ki je pogosta v vsaki od obeh povezanih paradigem: ob upoštevanju empiričnih izhodišč ne zanemari hermenevtičnih strategij in obratno – interpretacijske postopke umešča v kontekst konkretne bralske izkušnje.

Pojem branja avtorica povezuje z recepcijo pisnih besedil. Razlikuje med literarnim in pragmatičnim branjem, pri tem pa se sklicuje na raznovrstne literarnovedne tradicije, v katerih odkriva komplementarnost: hermenevtiko, recepcijsko estetiko, kognitivno znanost, literarno sociologijo, empirično literarno vedo in kulturološke študije. Razlika med literarnim in pragmatičnim branjem določi predvsem s pomočjo S. J. Schmidtovih definicij komunikacijskih konvencij: pragmatično branje je zaznamovano s konvencijama monovalentnosti in faktičnosti, literarno pa z razširitvijo komunikacijskih možnosti v okviru polivalenčne in estetske

konvencije. Ker gre v vseh primerih za oblike kolektivnega védenja, brez težav preide na raven konceptualizacije jezikovnega in kulturnega koda in s tem vzpostavi celovit okvir, v katerem dobi proučevanje literarnih strategij svojo funkcionalno utemeljitev.

Podobno razčlenjena je tudi obravnavna pojmov bralne in literarne kompetence, ki ju avtorica v navezavi na B. Hurrelmann in C. Pette razume kot čustveno, kognitivno in motivacijsko pogojeno aktivnost v kontekstu specifičnega (med)kulturnega védenja. V ospredju so torej kognitivni oz. psihološki dejavniki, ki spodbujajo, vodijo ali pa zavirajo bralna in z njimi povezana komunikacijska dejanja. Za študijo je zlasti pomembna opredelitev pojma bralnih strategij. V skladu s J. Donnerstagovim modelom bralnega procesa je v ospredju razlikovanje med besedno, stavčno in besedilno ravno na eni strani ter med retoričnimi, vsebinsko-shematskimi in globalnimi pomenskimi strukturami na drugi. Ta pojmovni instrumentarij omogoča med drugim tudi diferenciacijo med bralnimi procesi v maternem in tistimi v tujem jeziku – slednji so zaznamovani predvsem z oslabljenim aktiviranjem semantičnih makrostruktur.

V poglavju o literarni socializaciji so nekatera psihološka dognanja v zvezi z značilnostmi posameznih razvojnih obdobij nadgrajena s sociološko obravnavo institucionalnih okvirov literarne komunikacije. V zgodnjem otroštvu je seveda ključna socializacijska instanca družinsko okolje, pri čemer odigra odločilno vlogo kvaliteta komunikacijskih praks. Od nje je namreč odvisno, v kolikšni meri bodo zgodnje izkušnje z literarnimi besedili v kontekstu najrazličnejših dejavnikov (družbeni položaj, materialno stanje, bralno vzdušje,

uporaba medijev) tvorile podlago trajne bralne kariere. Naslednje, mladostniško obdobje, je zaznamovano s prehodom posameznika od družinskega okolja k družbenemu. V proces literarne socializacije se vključi izobraževalni sistem, vendar žal praviloma na omejujoč način. Razlogi za to so predvsem v diskrepanci med normami literarnega sistema, teorijami literarne didaktike in predpisanim kanonom na eni strani ter potrebami in pričakovanji bralcev na drugi. V odrasli dobi se na podlagi zgodnejših izkušenj in v odvisnosti od specifične življenjske situacije (družbeno okolje, poklic, motivacijski dejavniki) izoblikujejo bolj ali manj stabilne in ritualizirane bralne prakse. Pri tem se literarna socializacija v tujem jeziku od siceršnje razlikuje po tem, da jo privatno okolje zaznamuje le izjemoma.

Teoretični del razprave zaključuje sistematičen pregled relevantnih študij s področja branja literarnih besedil v tujem jeziku. Z ozirom na cilje raziskav in na značilnosti empiričnih pristopov je obravnavanih osemnajst publikacij.

Na ta način Saša Jazbec izoblikuje primerno podlago za empirični del svoje raziskave. Teoretične pojme dosledno uporabi pri opisu recepcijskih strategij študentov/študentk germanistike na Filozofskih fakultetah v Mariboru in v Ljubljani. Daljnosežna je zlasti odločitev za kvalitativno metodo pridobivanja in vrednotenja empiričnih podatkov. V nasprotju s kvantitativnimi metodami, ki temeljijo na statističnih analizah reprezentativnih vzorcev, so podatki tukaj pridobljeni s pomočjo vodenih anket in skupinskih diskusij, kjer posameznik ali manjše število udeležencev pod vodstvom moderatorice razpravlja o izbranih temah. Cilj je pridobivanje izjav, relevantnih z vidika obravnave izhodiščnega problema, pri čemer se

dinamika pogovora prilagaja tudi zornemu kotu in interesom sodelujočih. Postopek poteka na treh ravneh:

Prva raven obsega vodene ankete v zvezi z literarno socializacijo v materinem in v tujem jeziku, transkripcijo, analizo posameznih primerov in sistematizacijo bralnih strategij. Obravnavane so med drugim naslednje teme: branje v otroštvu in v mladosti, domača knjižnica, prevodi in izvorniki, akt branja, osnovnošolsko obdobje (branje in šport), nemška besedila v osnovni šoli, literarna besedila pri pouku slovenščine, branje in pisanje danes, branje v gimnazijskem času, nemška besedila v gimnaziji, pomen branja danes, branje revij in časopisov, kraj branja, prekinitve branja, branje in mediji, z branjem povezana komunikacijska dejanja, kriteriji bralčeve izbire, lastna literarna dejavnost, intenzivnost pisemske korespondence, pouk književnosti v srednji šoli in na univerzi, branje in pomanjkanje časa, refleksija o pomenu branja.

Na drugi ravni je v skupinskem pogovoru obravnavan odnos študentov do študijske literature. V ospredju so trije tematski sklopi: izkušnje bralcev z izbranimi besediloma v tujem jeziku, refleksija bralnega procesa in tematizacija branja ob hkratnem poskusu približevanja pomenskim razsežnostim izbranih besedil.

Tretja raven obsega celovito interpretacijo materiala, pridobljenega s pomočjo zgoraj omenjenih metod. Ta proces vključuje ob transkripciji in analizi skupinskih pogovorov zlasti še izdelavo obsežnega kataloga bralnih strategij. Kriteriji njihovega razlikovanja v posameznih fazah bralnega procesa so povezani z naslednjimi ključnimi vprašanji: način izbire besedila, kraj in čas branja, branje v materinem in v tujem jeziku, tehnike branja, reševanje morebitnih

jezikovnih težav in branje v šoli. Katalog bralnih strategij združuje uvid v individualno raznovrstnost literarne komunikacije in splošnejša, formalizirana spoznanja o mehanizmih recepcijskih procesov. Ob tem je kvalitativna metoda platforma, ki sledi zahtevnim kriterijem empirične znanstvene paradigme, ne da bi izgubila stik s hermenevtičnimi razsežnostmi bralnih izkušenj.

Zadnje poglavje je namenjeno uporabnim vidikom na področju literarne didaktike. Gre za temo, ki je rdeča nit celotne študije. Z njo so med drugim povezani kognitivni recepcijski dejavniki, institucionalni okvir literarne komunikacije, izbor anketirancev in anketna vprašanja. V sklepnih odstavkih se posamezne ugotovitve zaostrijo v spoznanje o nujnosti temeljitega preoblikovanja discipline. Splošno razširjeni koncepti pouka književnosti namreč niso le neučinkoviti, temveč večinoma celo kontraproduktivni. Zlasti je potrebno osredotočenost na literarno branje dopolniti z refleksijo teh procesov na metaravni, z empiričnim pristopom k problemu literarne socializacije posameznih bralcev, z ozaveščanjem pogosto nejasnih razlik med literarnimi in neliterarnimi besedili in z okrepitevijo čustvenih gratifikacij v bralnem procesu. Šele na ta način je pouk književnosti mogoče prilagoditi diferenciranemu horizontu učencev, dijakov in študentov ter ga produktivno vpeti v kontekst recepcije tiskanih in drugih medijev.

Relevantnost teh ugotovitev okrepi vtis, da je monografija *Man taucht in eine andere Welt ein ... Lesestrategien beim Lesen fremdsprachiger Literatur: eine empirische Studie am Beispiel slowenischer Germanistikstudentinnen und -studenten* viden prispevek na literarnovednem in na literarnodidaktičnem področju, ne le v domačem,

temveč tudi v mednarodnem merilu. Njen pomen izhaja iz prispevka k metodologiji literarne vede, eksemplarične interpretacije z empiričnimi metodami pridobljenega materiala in uporabne razsežnosti.

Dejan Kos

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta
dejan.kos@uni-mb.si

PRZEKŁADY LITERATUR SŁOWIAŃSKICH. Tom 1, część 1, Wybory translatorskie 1990–2006. Pod redakcją: Bożeny Tokarz. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2009. 336 s.

Wydana w ubiegłym roku nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego pierwsza część pierwszego tomu *Przekładów Literatur Słowiańskich* liczy 312 stron. To 21 prac naukowych dotyczących zagadnień związanych przede wszystkim z literackim przekładem artystycznym, nie tylko badanych z punktu widzenia teorii translacji, ale również z perspektywy historii literatury z oczywistym uwzględnieniem słowiańskiej przestrzeni historyczno-kulturowej.

Rok 1990, poprzedzony cezurą 1989 roku, który w Europie Środkowo-Wschodniej rozpoczął szereg zmian na arenie politycznej i społecznej, przynosząc upadek komunizmu był bezpośrednią przyczyną powstania szeregu nowych organizmów państwowych, wyłonionych w procesie zjednoczenia Niemiec, rozpadu Czechosłowacji, Jugosławii i Związku Radzieckiego. Na-

stał koniec hegemonii tego ostatniego w krajach Europy Środkowej i Wschodniej, likwidacja cenzury przynosząca powrót swobód politycznych, społecznych, a przede wszystkim twórczych, sprzyjających wymianie kulturowej. *Wybory translatorskie 1990–2006* dotyczą właśnie pierwszych szesnastu lat przeżywanej tam swobodzie myśli, wolności słowa pisanego i tłumaczonego na inne języki słowiańskie, swoistego wyrażania wielogłosowości artystycznej, z jednej strony twórców – nadawców prymarnych, z drugiej zaś tłumaczy, będących medium przekazującym odbiorcy sekundarnemu treść komunikatu literackiego.

Niezwykle ważne są dla współczesnego przekładoznastwa inicjatywy tego rodzaju, bowiem „całościową refleksją badawczą nie zostały dotąd objęte przekłady między poszczególnymi literaturami słowiańskimi, poza literaturą rosyjską i polską” (s.9). Stąd główną przyczyną „stworzenia niniejszej serii jest chęć uzupełnienia polskich badań nad przekładem o brakujące literatury słowiańskie” (s.9). Precyzja w doborze tematyki prezentowanych w tomie artykułach, a zarazem jej różnorodność po raz kolejny dowodzą wirtuozerii warsztatu naukowego redaktor tomu, wybitnej slawistki, przekładoznawczyni i komparatystki prof. dr hab. Bożeny Tokarz, jej podopiecznych oraz współpracowników. „Projekt obejmuje zarówno rejestrację wydań i recepcji przekładów, jak również problematykę szczegółową, dotyczącą: 1) specyfiki przekładu w granicach języków blisko spokrewnionych, 2) przekładu jednej kultury na drugą oraz 3) roli przekładu w badaniach komparatystycznych.” (s.7) – czytamy we wstępie książki. Z pierwszej części opublikowanego tomu wynika, iż *Wybory translatorskie 1990–2006*